www.digibuc.ro

MIRON R. PARASCHIVESCU

OAMENI
ŞI
AŞEZĂRI

— Din Ţara Moţilor şi a Basarabilor —

1938

5 — CĂRTEA ECHIPELOR — 5

FUNDAŢIA CULTURALĂ REGALĂ „PRINCIPELE CAROL"

www.digibuc.ro

MIRON R. PARASCHIVESCU

OAMENI ŞI AŞEZĂRI

— Din Ţara Moţilor şi a Basarabilor —

1938

5 — CARTEA ECHIPELOR — 5

FUNDAŢIA CULTURALĂ REGALĂ „PRINCIPELE CAROL"

www.digibuc.ro

PREFAŢA

Dintru început, paginile ce urmează n'au fost sortite să devină carte. Născute din clipă, ele nici n'au râvnit să trăiască dincolo de ea.

Aflându-se, după chiar cuvintele profesorului Dimitrie Gusti, „într'un serviciu comandat" prin care să înfăţişeze începutul şi roadele unei munci tinereşti pe întinsurile satelor noastre, ochiul reporterului a zăbovit asupra unor oameni şi locuri cu atât mai dragi, cu cât ele reprezintă împlinirea ţării în unitate: Ţara Moţilor şi a Basarabilor. Singurul rost dăinuitor al acestei cărţi—al acestor însemnări, mai degrabă — aci trebuie căutat: în permanenţa obiectului ei, în unitatea pentru vecie a ţinuturilor româneşti.

Ne-am aflat, astfel, puşi deodată în faţa unei realităţi pe care, dacă o păstrăm în gând şi'n inimă ca pe o vie comoară, o cunoaştem, în schimb, prea puţin. Satele umile, cu toate

www.digibuc.ro

că istorice — sau tocmai de aceia — din Apuseni și Basarabia de Jos, au însemnat, pentru flăcăii porniți să reclădească o țară, cel mai bogat și spornic prilej întru clădirea tinereții și a sufletului lor înșiși.

În strădania echipierilor regești, coborîți lângă țărîna din care ne tragem, s'a desăvârșit una din cele mai fericite împliniri dialectice: porniți către sat ca să-l ridice, echipierii s'au înălțat pe ei, preschimbați de o realitate care a hotărît în mintea și sufletul lor o cunoaștere și o zare nouă. Aci stă tot tâlcul muncii echipelor, și roadele ei va să le arate Țara de mâine.

Pentru noi, care i-am întovărășit în solia lor aspră și bărbătească, reportagiul s'a preschimbat în învățătură: mai mult decât a descrie, am deprins.

Rândurile de mai jos nici n'au altă năzuință decât de-a arăta, cu prea firave mijloace, un crâmpeiu dintr'o realitate socială a Țării românești, abia cunoscută până azi, de nu cumva întru totul neștiută.

* * *

Iar în ce ne privește, am vroi să 'nsemnăm, aici, o mărturisire șoptită, pentru cei care — mânați de o prea largă bunăvoință — vor fi cătând în cartea de față, săracă și neiscusită,

www.digibuc.ro

podoabele și încântarea vorbelor: fiindcă în meșteșugul, pe cât de umil pe atâta de trudnic al scrisului—și încă al scrisului de fiecare zi—am încercat neprețuita bucurie de a simți cuvântul înzecit în miez și crescut în rod din legătura și altoiul lui pe realitățile crude ale pământului, ale oamenilor și îndeletnicirilor sătești.

Și nu ne-am afla o mai deplină mulțumire decât dacă frunzărirea acestor foi va stârni cuiva—înzestrat cu scule și haruri mai bogate decât cele ale noastre—gândul și îndemnul de a 'mplini treaba începută de Alexandru Vlăhuță, printr'o nouă – și întreagă de data asta— Românie pitorească. Și adevărată.

Cunoașterea lui însuși fiind temeiul și tăria unui popor.

Într'o asemenea pornire, munca echipierilor regali fiind mai mult decât o nelipsită călăuză: un zălog al izbânzii.

M. R. P.

www.digibuc.ro

PRIN SATELE DE PIATRĂ ȘI DE AUR ALE MOȚILOR

www.digibuc.ro

VALEA ARIEŞULUI ŞI SATUL LUI AVRAM IANCU

Ar fi nevoie, pentru a descrie cum se cuvine un drum în Ţara Moţilor, de condeiul, sufletul şi privirea lui Calistrat Hogaş; fiindcă un asemenea drum e o călătorie în inima munţilor, în răsunchii lor de piatră, pe văile repezi şi limpezi ale torentelor.

Dar este deopotrivă nevoie de o privire aruncată îndărăt, în timpuri. In preistoria care a zămislit Munţii Apuseni cu stâncile lor negre, abrupte, de bazalt şi granit,—ca şi în veacurile întâilor aşezări omeneşti, ale Dacilor stufoşi de care pomeneşte litera scrisă.

Vom porni, deci, cu „mocăniţa" pe valea albă de calcar a Arieşului, în sus, spre isvoare. Echipa regală, care merge să împlinească al treilea an de muncă în satul lui

www.digibuc.ro

Avram Iancu, numără—ca'n Peneş Curcanul—nouă flăcăi voioşi, robuşti, optimişti, şi... o domnişoară care va reprezenta administraţia culinară.

„Mocăniţa" e un tren îngust, cu vagoane cât cutia de chibrituri, negre, afumate.

Se opinteşte greu trenul ăsta cu nume de fetişcană, şi abia-abia isbuteşte să înghită în cinci ceasuri pline, cei 70 de kilometri care despart Turda de Câmpeni, marea capitală a Ţării Moţilor.

Dar mergem către isvoarele Arieşului şi drumul lung nu se simte fiindcă ochiul nu ştie ce să aleagă mai întâi din bogăţia peisagiului.

„O ŢARĂ FOARTE FRUMOASĂ!"

„România este o ţară foarte frumoasă!" De câte sute de ori nu aude un copil afirmaţia asta, de când a învăţat să deslege înţelesul slovelor, până a terminat de citit pe de rost geografia ţării?

Sunt sigur că—de s'ar interzice sub aspră pedeapsă a se mai rosti această propoziţie —România ar fi mai mult vizitată şi mai bine cunoscută de către toţi cetăţenii ei, care preferă Riviera, Balcicului pe care nu-l cunosc, Tirolul, Sighişoarei, şi aşa mai departe.

www.digibuc.ro

România este o țară foarte frumoasă, într'adevăr. Dar, pentru ca lucrul acesta să fie cunoscut iar nu auzit ca o placă de patefon, ar trebui să fie spus mai rar și cercetat cu cât mai multă luare aminte.

Iată: mergem cu „mocăniță" dela Turda, acel străvechiu centru al legiunilor traiane, Potaissa, acelaș care e înconjurat de câmpia martură a morții lui Mihai-Bravul, cântată de pașoptistul Bolintineanu. Șinele subțiri, înguste, urmăresc cu grijă și în deaproape valea Arieșului, care urcă în sus, spre Nord-Vest, printre coamele Gilăului și ale munților Metalici. Valea asta, singură, poate da întreaga măsură a bogatelor daruri care împodobesc România.

Arieșul, râul al cărui prundiș ascunde firele subțiri, mărunte ca pulberea luminii, ale aurului, se desface strălucitor, pe o vale largă, netezită de valuri scânteietoare.

E râu de munte, dar Arieșul nu cunoaște până la Câmpeni decât prea puține sugrumături, bulboane și prăvăliri. Limpede ca lacrima, tremurându-și undele mărunte în soare ca nesfârșite salbe, apa lui desvelește ochiului până'n fund pietrele albe, rotunde, ca și svârluga roșietică-argintată a păstrăvilor. Pe marginea de miază-zi, semețe, amenințătoare, sălbatice, colțuroase, stâncile

www.digibuc.ro

abrupte ale munţilor Metalici—ziduri neclintite—străjuiesc drumul; nu odată, „mocăniţa" s'a oprit din mers pentru că i se pusese'n curmeziş câte o solie a muntelui, bucată de bazalt desprinsă din masivul străvechiu.

Cu cât înaintăm mai adânc, spre miezul Apusenilor, cu atât holdele de pe malul nordic al Arieşului se pipernicesc, aurul grâului păleşte, se stinge, lăsând şi mai strălucitor pe acela din nisipul râului.

Oamenii sunt aidoma locurilor: masivi, aşpri, colţuroşi, neînduplecaţi. I-am cunoscut, prima oară, în tren, unde călătoreau — în acelaş compartiment — doi Moţi: tatăl şi feciorul. La stăruinţa noastră cu care-l îmbiam să ia o ţigară, bătrânul Moţ ne-a arătat băşica de porc, plină cu „dohan" negru, şi ne-a răspuns prietenos dar hotărît: „*N'am luat toată viaţa mea nimic pe degeaba, dela nimeni, domnişorule; nu vă supăraţi, da' aşa am apucat noi!*"

Cu neputinţă să-l convingi. Dealtfel, abia mai târziu, în Ţara Moţilor, din legătura strânsă, de zi la zi, cu ei, am putut desprinde adevăratul tâlc al acestei prime întâmplări din tren, cu un Moţ bătrân şi îndărătnic în a primi daruri.

www.digibuc.ro

UN DRUM DE PIATRĂ

Dela Câmpeni până la Vidra de Jos, unde este hotărît sediul echipei, sunt 17 kilometri. Drumul coteşte printre munţii acum înalţi de tot—încât nu-i poţi privi decât cu greu până'n creste,—pe valea Arieşului-Mic la fel de limpede, la fel de scânteietor, dar mai puţin lat, cu rare *„plaiuri de apă"*, cum atât de dulce spun ţăranii porţiunilor late ale râului.

Peisagiul şi-a schimbat sălbăticiunea în măreţie. Priveliştea care se deschide acum e simplă, primară, adâncă. Brazii înalţi, drepţi ca lumânările, se amestecă cu fagii şi frasinii care coboară pe culmi, svelţi, înşiruiţi ca nişte exotice coloane de cipreşi.

Cei 17 kilometri până la Vidra se întind dealungul unui drum de piatră. Dacă peisagiul e stâncos şi dur, dacă oamenii i se aseamănă, apoi drumul nu-l desminte cu nimic. E o şosea albă, calcaroasă, peste care s'a aşternut un strat gros de bolovani puţin fărîmiţaţi. Căruţa saltă printre ei cu opinteli, cu un sgomot de cădere în prăpastie: aştepţi la tot minutul să se desfacă în bucăţi, să pleznească, să-i sară roţile, osiile, carul. Dar Moţii îşi cunosc drumu-

www.digibuc.ro

rile şi şi-au durat, cu grije, căruţe trainice, mai mult de fier decât de lemn.

Până la Vidra, lăsăm în urmă drumul care coteşte spre Albacul lui Horia, şi străbatem un sat risipit — ca toate satele moţeşti, — *Ponorelul.* In jurul caselor de lemn, ridicate pe piloni înalţi — ca locuinţele lacustre — se întind până la picioarele pădurii, în clină, fâneţele pe care le cosesc, bărbăteşte, femeile. Vite puţine, — oameni la fel.

Locuri aspre, primitive — obiceiuri vechi, locuinţe aidoma, oameni pietroşi, un drum de piatră tare, hurducănos pe care doar copita îndelung umblătoare a cailor mărunţi, îl cunoaşte : Ţara Moţilor.

Suntem, într'adevăr în inima ei, odată cu asfinţitul. (Din Bucureşti, am plecat în seara din ajun).

www.digibuc.ro

VIDRA, SATUL IANCULUI

Vidra de Jos, satul unde lucrează în acest al treilea an echipa regală studenţească, se mândreşte cu o calitate istorică: aceia de a fi locul de naştere al lui Avram Iancu. Este cartea de vizită a Vidrei şi aşa vrem s'o prezentăm şi noi dintru început. Chiar dacă prezentarea asta nu ar fi cea adevărată.

Şi iată de ce: la şapte kilometri mai sus, urcând valea Arieşului-Mic pe o şosea mai hurducănoasă, mai prăpăstioasă decât aceia dintre Câmpeni şi Vidra-de-Jos, se află o altă Vidră, „de Sus", — numită azi „Avram Iancu". Comuna asta îşi dispută cu îndârjire paternitatea eroului; pentru Moţii din „Avram Iancu", cei din Vidra-de-Jos nici nu sunt Moţi adevăraţi. Titlul de nobleţe îl constituie, aci, vechimea; cu cât sunt mai depărtaţi de centrele unde a pătruns civilizaţia cu atât oamenii sunt mai mândri de condiţia lor primitivă.

www.digibuc.ro

„*Numai la noi sînt adevăraţii Moţi*“, — îmi spunea cu trufie părintele Avram Leahu din Vidra de Sus, sfidându-l pe popa Gligoriţă Nicola, care păstoreşte în Vidra-de-Jos.

—„*Dar moşii şi strămoşii lui Iancu, unde sunt?*“ — riposta, blajin dar sigur pe el, popa Gligoriţă.

In mai mare, disputa asta priveşte—cum spuneam — şi locul de naştere al Iancului. Precizie nu există. Şi atunci, s'a ajuns la un compromis: casa lui Iancu, declarată — se'nţelege — monument istoric, ţine parohial de Vidra-de-Jos, iar administrativ, de comuna Avram Iancu. N'am isbutit să aflu ce spun de această hotărnicie vidrenii „de sus“ şi cei „de jos“; sigur este însă că eroului i-ar fi păsat prea puţin în care cătun i s'a înscris statutul personal; căci el aparţine întregii ţări a Moţilor.

Deaceia, ne vom întoarce la Vidra, unde avem cartierul general al echipei. Iar pe popa Avram Leahu din Vidra-de-Sus îl rugăm să nu se supere fiindcă noi socotim pe toţi Moţii una, după cum nici aşezările lor nu se deosibesc prea mult între ele.

OAMENI ŞI OBICEIURI

O aşezare primitivă cum este Vidra, (şi toate satele depe malurile Arieşului-Mic),

www.digibuc.ro

oferă cercetătorului sociolog, un material cu atât mai interesant cu cât este mai pur, mai nealterat. Ne aflăm, aci, la începuturile istoriei românești; prin ea vom înțelege oamenii și obiceiurile lor, vom avea explicația acelor lucruri care constitue particularitatea Țării Moților.

Arieșul-Mic curge printre munți; valea lui îngustă este sugrumată între culmile prăpăstioase ale Metalicilor. Pe marginea asta subțire, se deapănă șoseaua cea mult accidentată, în sus, până aproape de isvoarele Arieșului, până la poalele vârfului Găina, vestit pentru târgul anual al Moților care se ține pe el în fiecare vară.

De-o parte și de alta a șoselei, se întinde vatra satului; primăria, biserica, școala și casele oamenilor, cu locurile dimprejur.

Cine ar crede că ăsta e satul, s'ar înșela amarnic. Aci nu e decât *vatra*, miezul lui. Grosul populației, majoritatea caselor, se află sus, pe culmi, de-o parte și de alta a râului, risipite la distanțe de sute de metri, izolate, ascunse. Din șase sute de gospodării câte sunt în Vidra, numai vreo 200 sunt așezate pe șosea. Restul, sus, pe piscuri.

Aici se află condiția și origina vechilor așezări românești; dacă Moții au rămas puri, străini de orice influență a stăpânirilor care

www.digibuc.ro

au trecut peste ei, pricina este în organizația aceasta primitivă, risipită, — de însingurare crâncenă, vroită.

Moții sunt — ca toți munteniĭ — oamenii piscurilor și ai potecilor nebătute. Frați cu muntele, rupți din el și integrați realității lui neclintite, de piatră. Stăpânirile au trecut *peste* ei; de supus, nu i-au supus, niciodată. Din însingurarea lor, ei au făcut o forță; din libertatea lor, un steag și un crez.

Au înțeles că — de vreme ce au răsbătut până 'n pisc, — dreptul lor e să rămână acolo și să-l stăpânească. Și-au întemeiat gospodării în regulă, cu case din bârne, cu acoperișuri țuguiate de șindrilă, cu pătule înalte acoperite cu fân, — cu fânațuri și culturi de grâu, secară, cânepă și cartofi.

Se poate vedea, astfel, în Vidra, o întreagă organizare socială care s'ar putea numi a culmilor.

La o mie de metri înălțime, între steiul străvechiu al muntelui și tăria de țiplă a cerului înalt, călătorul va fi surprins văzând holdele de grâu și secară, lucrate cu trudă și îndârjire. Pământul pietros a fost curățat de bolovani, din care Moții și-au făcut zid împrejmuitor al proprietății lor: ziduri de piatră. Înțelegi, atunci, cum a putut în-

www.digibuc.ro

frunta un popor sărac ,dar vrednic, toate vitregiile clipei; năvălirile nu i-au putut atinge.

Barbarii erau oameni de stepă, care nici nu puteau bănui că, acolo sus, lângă vulturi şi stele, oamenii muncesc pământul, cresc vite şi albine.

Insinguraţi cum sînt, Moţii cunosc legea solidarităţii. *Dar numai între ei.* Tăcuţi, închişi, severi, ei rîd puţin şi vorbesc şi mai puţin. Străinul care le calcă prin sate e primit cu bună cuviinţă, dar atît. Nici exuberanţă, nici ospitalitate nu va afla el la Moţi. Condiţii aspre de viaţă i-au făcut asemenea.

Moţii cumpără şi vând; nu dau, nu cerşesc. Abia aci, între ei, când îi vezi cum cer cu simplitate şi hotărîre 2—3 lei pe un ou şi 35 lei pe un pui de găină, înţelegi dece refuza cu îndârjire Moţul nostru din tren să ia o ţigare oferită de „domnişori"

CIUBĂRITUL

Dar ocupaţia de căpetenie a Moţilor rămâne ciubăritul. Fii ai munţilor, Moţii au privit pădurile de brad ca pe un bun al lor, cucerit, iar nu dăruit. Şi acolo, în crestele munţilor, ei ciocănesc — din primăvară —

www.digibuc.ro

lemnul moale, parfumat al moliftului, şi fac din el, cu mâini meştere şi scule sărace, ciubere, doniţe, puţini, fedeleşuri, hârdaie, zdrâncane.

Odată cu primele semne ale verii, îşi coboară tot rodul muncii în vale, la şosea, îl încarcă în car, pe cai, în căruţe, şi pornesc „în ţară". Din sat în sat, din oraş în oraş, Moţii cutreieră — nomazi — pământul României şi mai departe, trec până'n Sârbia şi'n Bulgaria. Banii strânşi pe vânzare îi trimit acasă sau îi păstrează ca să aducă, la întoarcere, bucate; grâu, din care atât de puţin se face pe pământul lor de piatră.

Sânt unii, destui, care n'au marfă de vânzare „în ţară"; şi atunci, pleacă la drum pe jos, doar cu sculele în traistă să caute de lucru. Repară butoaie, pun cercuri şi pene noui, ciocănesc şi potrivesc vasele de lemn. Sânt holoangării, proletarii ambulanţi ai artizanatului în lemn. Alţii, dimpotrivă, au marfă multă dar rămân acasă şi o dau plecătorilor, spre vânzare în parte; dar aceştia sânt cei puţini. Căci sentimentul dominant al Moţului este peregrinarea.

Iscat din nevoia de a trăi, el a devenit o condiţie de vieaţă. Moţul pleacă „în ţară" cum s'ar duce în vecini. Dacă-l întrebi

www.digibuc.ro

unde-a fost, îți răspunde — simplu și fără emfază: — „până ici, în Dobrogea!"

Mi-a amintit gustul lor de călătorie, de acei oameni ai mării care nu pot rezista chemărilor ispititoare ale largurilor de apă și cer. Este — fără nici-o îndoială, — nevoia de câștig care-i pune pe drum: dar deopotrivă, nevoia de a umbla, de a cunoaște, de a hălădui.

Se află în Vidra un unchiaș, Moș Ionuț, care stăpânește frumoase pământuri, casă, vite; n'are pe nimeni: nici copii, nici nevastă, nici rude. Doisprezece ani a stat pe lângă casă, până când n'a mai putut răbda; a înfiat o tânără pereche cu condiția să-i vadă de casă, iar el a pornit-o... Când inspectorul echipei, tânărul și harnicul sociolog Florea Florescu, l-a întrebat de ce nu rămâne acasă, — Moș Ionuț i-a răspuns paraponisit:

— „*Nu mai pot, domnișorule: mă duc să mai văd ce-i prin țară!*"

Ăștia sânt Moții: legați de falca lor de moșie pietroasă, dar deopotrivă de drumurile țării; muncind cu lunile în desimea pădurii, dar râvnitori după zarva și luminile orașelor îndepărtate. Fii ai munților și ai țării, — par'că sălășluirea de veacuri

www.digibuc.ro

pe culmi, le-a crescut aripi pentru nesfârşite, cuprinzătoare sboruri.

Evident, problema Moţilor nu este atât de simplă, şi ea nu se reduce la dorul lor de călătorie, ci formează obiectul de studiu sociologic, pe care-l îndeplineşte, azi, echipa Fundaţiilor.

TULNICUL

Dacă ar fi vorba de ales un blazon pentru Moţi, (care, slavă Domnului, se socotesc destul de nobili prin originea lor dacică, precum şi prin slobozeniile de care se bucura o parte din ei sub stăpânirea maghiară, trăgându-şi, pînă azi, numele de „nemeşi",) dacă ar avea un blazon — spuneam — Moţii n'ar putea folosi un altul mai fericit decît tulnicul.

Tulnicul e un soiu de bucium, pe care-l fac ei din brad. Il fac ei, dar mai mult femeile cîntă cu el.

Plecaţi „în ţară" din Iulie până'n Decembrie, Moţii îşi lasă pe la vetre Moaţele lor vestite'n frumuseţe, singure, cu copiii, cu cîmpul şi vitele. Crîşmele nu prea cunosc afaceri, horele sînt rare în ăst timp.

Şi atunci, duioasă legănare în singurătatea serilor de munte, de pe culmi — odată

www.digibuc.ro

cu întîiele stele şi opaiţe — se iscă prelungă, tânguioasă, domoală, chemarea tulnicelor.

Sînt rare clipe de o atît de adîncă poezie, ca acelea în care — undeva, pe o clină ascunsă din cutele muntelui, o tînără nevastă, însinguratâ, aşteptînd reîntoarcerea soţului din ţară, slobozeşte în văi, ritmul legănat al cântării ei de tristeţe, de uitare. E un sunet de jale şi de apel în acelaş timp, cântecul acesta din tulnic. Dar este mai ales reînvierea unor vremuri apuse, a unor străvechi obiceiuri : căci tulnicul era goarna Moţilor. Când oamenii muntelui risipiţi pe creste, se strîngeau pentru bătălie, chemarea tulnicului îi aduna. Prin glasul tulnicului şi-a strîns Iancu Moţii lui, cînd a pornit răsmeriţa

Prietenul Onciu, echipierul student al Conservatorului, observa cu pătrundere că muzica tulnicului nu e melodie, ci numai ritm ; apel ritmat, prelung sau sacadat, de jale de strajă, de marş sau de bucurie.

In unele seri limpezi, ca „de demult întoarse", — chemarea tulnicului, tîrzie, aminteşte depe crestele Apusenilor, trecutul de glorie al Moţilor, rezistenţa lor dîrză şi pendularea lor de astăzi pe întinsul întregii ţări.

www.digibuc.ro

PLANURI FRUMOASE ANEVOIE INFĂPTUITE

Nu este de loc uşoară treaba pe care o au de dus la capăt echipierii în Vidra. Toţi factorii, — geografic, social, psihologic, la care se adaugă şi cel politic, — le stau împotrivă.

Organizaţi aşa cum sunt, pe piscuri şi prin cutele pietroase ale munţilor, nedreptăţiţi de stăpâniri, sărăciţi de guvernele care le-au tăiat pădurile şi le-au urcat birurile, Moţii sânt — cum arătam în reportagiul precedent — ostili oricărui vizitator, străini, închişi. Tăcuţi. Muţi ca de piatră. Printre buzele lor strânse, rareori mijeşte floarea deschisă a zâmbetului; chipul lor macru, ars de vânturile şi de soarele înălţurilor, se luminează greu în faţa primului venit.

Cu atât mai mult, cu cât aceşti prim-ve-

www.digibuc.ro

niți, care erau echiperii Fundațiilor de acum trei ani, apăreau în uniformele *kaki*, de tăietură militărească, — niște adevărate solii ale stăpânirii.

Și pentru țăranii noștri, stăpânirea n'a isbutit să însemneze în trecut, decât dajdie prestație, oprimare,

Iată pricinile pentru care, atunci când au descins întâia oară în Vidra, echipierii au înfruntat privirile piezișe și tăcerea neclintită a Moților. Băieții veneau cu planuri frumoase pe care — până la urmă — trebuia să le ducă la capăt.

Construcții: o casă de turism, care să poată găzdui cât mai mulți vizitatori și vilegiaturiști, acolo, în creierii munților Apuseni, ai acestor munți atâta de puțin cunoscuți; un cămin cultural, și însfârșit — una din treburile cele mai necesare și mai bine venite — *un dispensar medical cu paturi*, un soi de mic spital unde să se poată căuta locuitorii din Vidra și din cele șease comune învecinate.

Cât de frumoase erau proectele, pe atât de grele se arătară și înfăptuirile. Ce se facă zece-doisprezece flăcăi, cărturari de meserie, care dincolo de entuziasmul tinereții și de brațele lor, n'au aflat nici măcar câteva

www.digibuc.ro

elemente, condiţiile apriorice ale construcţiei?

Au purces la făcut cărămizi, dar pământul, în aceste părţi,—unde nu e calcaros,—este nisipos. O muncă de două veri s'a dovedit zadarnică şi cărămizile se fărîmiţau

Dar unde se dovedea reaua voinţă a „intelectualilor" şi a cercurilor influente din ţinutul ăsta, era în greutăţile pe care le întâmpinară echipierii în organizarea dispensarului medical din Vidra.

Fiindcă dispensar fără medic nu se poate. Iar cu medicul, era o întreagă istorie.

UN MEDIC LA MARE PREŢ

Încă de pe drum, inspectorul echipei îşi mărturisea îngrijorarea cu privire la medicul din comuna Avram Iancu, al cărui post fusese fixat la Vidra, dar care — din pricini mărunte — a fost detaşat mai sus, în Avram Iancu, unde a şi rămas.

Aici, e nevoie de o recapitulare: Vidra se află aşezată tocmai la jumătatea drumului dintre Câmpeni şi Iarba-Rea, ultima comună din capătul şoselei ce urcă până la isvoarele Arieşului. Şoseaua aceia, hurducănoasă, bolovănoasă, pe care se merge,

www.digibuc.ro

cu patru kilometri pe oră, în căruță. Avram Iancu, se află mai sus cu șapte kilometri de Vidra.

Când un om are nevoie de o îngrijire grabnică, drumul ăsta, pe care mașinile dela oraș îl înghit în cinci minute, devine un adevărat calvar. Și dacă bolnavul se află într'un sat așezat mai la vale de Vidra, (lăsând de-o parte culmile pe care trebuie să coboare, când și-a agățat casa prin piscuri), acești șapte kilometri pot să-i grăbească moartea.

Iată dece, s'a hotărît — odată pentru totdeauna — ca dispensarul să se înființeze la Vidra..

Dar doctorul nu vroia să vină aci. Nu vrea, și pace. Rapoarte de-ale echipierilor, rapoarte administrative, rezoluții ministeriale, ordine de zeci de ori „definitive" nu l-au clintit pe acest tânăr doctor, din Avram Iancu. Mai tari decât toate rapoartele, decât toate ordinele și para-ordinele, au fost cele câteva „proapte" politice — pe care le constituiau cercurile liberale, fostul prefect din guvernarea Goga și medicul primar al județului.

L-am cunoscut — cu totul întâmplător — pe acest domn doctor despre care auzisem

www.digibuc.ro

vorbindu-se atâta, ca de un dar ceresc, ce tot întârzie să se arate. La o petrecere din Avram Iancu, unde m'a luat pe nepusă masă părintele Gligoriţă din Vidra, am dat de un om tirav, blond, aproape roşcovan, care vorbea puţin, dar hotărît.

Petrecerea este prilejul cel mai bun când oamenii ăştia îţi pot spune ce au pe suflet şi'n gând.

Iar dela medic însuşi, am aflat că el nu vrea să vină în Vidra fiindcă acolo n'ar avea — ca la Avram Iancu, — o casă cât o cazarmă, cu totul şi cu totul de cărămidă, plus alte acareturi şi socoteli.

...Şi, am reflectat, pe drum, la sărmana, trista şi retrograda funcţie a „intelectualului de Stat", care e gata să lase oamenii în plata Domnului şi-a morţii, decât să-şi piardă o brumă de confort şi o tihnă meschină, sedentară.

Peste culmi, în seara aceia, ca într'atâtea altele, suna tulnicul, — trâmbiţa de molift a solidarităţii Moţilor, a solidarităţii poporului.

Sânt sigur că— deşi stă, de ani, în acele ţinuturi, — doctorul nostru n'a înţeles niciodată cântecul ăsta. Şi mă'ndoiesc că-l va înţelege vreodată.

www.digibuc.ro

Infăptuirile de cărămidă şi bârne ale echipierilor au rămas, aşa dar, până la vară, în starea iniţială, — de proect.

In alt domeniu, însă, activitatea lor a fost rodnică, deşi aci, rezistenţa venea — nu din partea cercurilor „influente" — ci din partea poporului moţesc. E vorba de una din laturile cele mai interesante ale activităţii Şcoalei sociologice a profesorului Dimitrie Gusti: *anchetele sociale.*

Când au poposit prima oară băieţii, aci, la Vidra şi au început să-i întrebe pe oameni cât şi cum muncesc, cât pământ au şi ce câştigă, — a fost o adevărată panică; *„biruri noui ne pândesc"*, şi-au spus Moţii. Şi au răspuns la anchetă, după cum le-a convenit. Când, însă, după doi ani de zile, au văzut că anchetele astea nu le aduc nici jandarmul, nici perceptorul în bătătură, s'au potolit. Iar sociologia românească a început să se îmbogăţească cu noui şi preţioase date statistice. Nu trebue să credem însă că, acuma, Moţii îşi deschid sufletul ca o carte în faţa anchetatorului-echipier.

Iată o pildă, şi care nu este singura: urcăm o coamă aspră, cu ocolişuri şi pripoane,

www.digibuc.ro

până'n Poieni, cătunul din Vidra aşezat pe culme, şi poposim la o nevastă (soţul e plecat „în ţară"), cu gospodărie frumoasă, cu cinci copii şi lanuri de grâu. Este o veche cunoştinţă a inspectorului echipei. După ce suntem omeniţi cu lapte şi pâine neagră — neagră ca de cafea, aşa e pâinea Moţilor, — inspectorul Florescu începe să întrebe. Îşi scoate tocul şi formularul anchetei.

De pe laviţă, trag cu ochiul la nevasta întrebată cu meşteşug, pe ocolite. Pentru ea, tocul „domnului" dela oraş şi foaia ceia de hârtie tipărită, reprezintă — pur şi simplu — nişte tunuri, nişte mitraliere, mici, dar sigure. In gândul ei, vede cum au să i se ridice la toamnă, bucatele, cum or să-i fie confiscate vitele, păsările, dacă nu şi casa.

— Câte găini aveţi voi, întrebă prietenos, anchetatorul.

— Trei.

Mă uit uimit; e o gogeamite gospodărie, cu pătule, cu staule, cu coteţe. Şi cinci ţânci împrejur.

— Cum se poate să ai doar trei găini? mă bag eu în vorbă.

Ţinuta mea, care diferă de a echipierilor, şi faptul că n'am nici un toc sau formular

www.digibuc.ro

în mână, îi inspiră încredere femeii. Şi — peste umărul anchetatorului,—muierea îmi face semn cu ochiul: un semn care vrea să spuie: „las' să scrie aşa, acolo".

Am priceput.

Cum am priceput, cu durere, multe alte lucruri, pe care le trădează doar o vorbă, un gest, o nimica toată.

Astfel, într'o seară dulce, se descărcau nişte merinde la cantina echipei; le adusese, din Câmpeni, un copil în căruţa lui tătâne-său.

La trei case mai devale, era hotărît sediul echipei. Cineva îl anunţă pe copilul Moţului să vină, după ce-o termina treaba, până la „domnul şef".

Rar mi-a fost dat să văd o isbucnire mai aprinsă, mai scăpărată, mai dârză. Fulgere sclipeau în ochii aceia, umbroşi ai copilului de paisprezece ani, când a răspuns scurt, apăsat:

— Ce vrea cu mine domnul şef? Nu mă duc! Ce-are cu mine? *Nici mort* nu mă duc!

A trebuit să i se lămurească pe larg că nu e vorba de şeful de post, ci de şeful echipei, pentru ca să i se risipească aspra, crunta lui încordare, de pui de moţ.

Impresia, însă, a dăinuit până târziu în

www.digibuc.ro

sufletele tuturor celor de faţă, mocnind ca ochiul tăciunilor înăbuşiţi în spuză, dureroasă, tristă.

E multă neîncredere la aceşti oameni, prea ades întemeiată!

Dar, alta e purtarea lor faţă de popa Gligoriţă din Vidra, care este iubit şi respectat din dragoste, de oamenii aceia, închişi, ursuzi, pietroşi.

www.digibuc.ro

POPA GLIGORIȚA ȘI PĂSTORIA LUI MOȚEASCĂ

Sânt lucruri care nu-și desvelesc înțelesurile decât mai târziu; când te afli pus, întâiaș dată, în fața lor, ți se par ciudate, neobișnuite, sau — dimpotrivă — lipsite de însemnătate. Și, deodată, când te-aștepți mai puțin, sau nu te-aștepți deloc, ți se ivește tâlcul ascuns, plin de învățăminte și sugestii al acestor lucruri pe care le socoteai niște întâmplări, și nimic altceva.

Așa și cu un cântec pe care l-am auzit pe când urcam cu „mocănița", (trenul acela de jucărie și de munte), pe valea Arieșului, spre Câmpeni. Pe platforma vagonului de lângă noi, vre-o patru flăcăi moțești, despre care abia la Vidra aveam să aflu că sânt *holoangări*, în straie jerpelite — jumătate țărănești, jumătate nemțești — cântau în cor, ca să li se scurgă mai repede cele de cinci ceasuri de drum.

www.digibuc.ro

Erau cântece tărăgănate, de dor, de jale, chiuituri stângace îngânate cu viers aspru, butucănos, nemeşteşugit. O deplină unitate între natură şi oameni desăvârşea cântecul lor bolovănos, opintit, încruntat par'că.

Melodia — dacă se poate chema astfel tânguirea aceia fărîmată, aspră, răguşită,— curgea sgrunţuros, ca un râu tulbure de munte care se poticneşte de bolovani, îşi învârteşte valurile în bulboane, şi porneşte mai departe târînd cu el pietrişul, rădăcinile. Dintr'un cântec lumesc, Moţii treceau, deodată, într'o doină, într'o istorie de dragoste şi dor, versificată simplu, primitiv în care era vorba de o „mândră", de un „strâns în braţe" şi de „amar"; nu era deloc nevoie să fii un folclorist hârşit în meserie ca să-ţi dai seama că ăsta era chipul cel mai artistic cu putinţă în care locuitorii muntelui îşi revărsau—odată cu torentele din piscuri —prea plinul bucuriei sau al întristării lor,

Şi iată că—deodată—între un chiot şi o jelanie, isbucni din piepturile lor, fluierată mai întâi, mormăită apoi, puternică şi tumultuoasă până la urmă, o cântare cunoscută tuturor. Credeam că mă'nşel, că—vorba poetului—„urechea mă minte", când am început să desprind melodia imnului paşoptist al lui Andrei Mureşanu.

www.digibuc.ro

A fost unul din cele mai uluitoare, mai neașteptate și mișcătoare momente, răstimpul acela când, în ritmul opintit al „mocăniței", printre valea Arieșului și stâncile Metalicilor, patru holoangări tineri, patru proletari Moți, întorși din peregrinările prin Țară, spărgeau văzduhul cu vocea lor bolovănoasă: „Deșteaptă-te, Române, din somnul cel de moarte!...".

Dar mai învolburată, mai limpezită și mai inimoasă, cântarea lor prinse chiag și tărie când ajunseră la versul mult cunoscut, de iureș și cucernicie:

„Preoți cu crucea'n frunte,
„Căci oastea e creștină...",

mărturisind o nebănuită îndârjire, un avânt nou, îndelung crescut în mintea și în sufletul lor.

M'a uimit această cântare nimerită par'că întâmplător printre viersurile lor, și mi-am explicat dăinuirea ei în cugetul Moților, prin amintirea Iancului, prin răzmerițele poporului, prin stirpea ardelenească a lui Andrei Mureșanu.

La Vidra, totul s'a luminat peste câteva zile.

Când, după o zi și-o noapte de drum coboram, odată cu amurgul, pe șoseaua din

www.digibuc.ro

Vidra, călători osteniți, — ne-a întâmpinat prin mijlocul satului, un bărbat voinic, spătos, cu pasul domol și legănat, mărturisind în întreaga-i făptură o vigoare pe care n'o desmințeau nici părul cărunt, nici chipul blând și brăzdat de ani, înegrit de vânturile și soarele de munte. Pe fața lui arsă, bărbuța albă-sură, se desemna mai precis, mai albă. Purta haină de doc cenușiu, iefțin, o stofă din acelea aspre, care se boțesc ușor, pantaloni negri de șiac, — straie ușoare, modeste. Sutană nu avea; locurile de munte, cu râpile și hârtoapele lor bolovănoase. nu îngăduie portul hainei lungi, preoțești, care ar deveni, acolo, o povară și o piedică la mers.

Părintele Gligoriță avea pe cap o pălărie de paiu de culoarea scrumului, cu fundul țuguiat; m'a isbit asemănarea pălăriei ăsteia cu acoperișurile caselor moțești, și cu deosebire, cu turla de șindrilă cenușie a bisericii. Unitate de stil, organicism, necesități impuse de climă, — explicațiile s'ar găsi din belșug.

Ne-am împrietenit ușor—zâmbetul larg, deschis și vorba domoală, ardelenească a părintelui au fost îndeajuns, — și am tăinit îndelung în seara aceia dulce, de început de Iulie, într'o odaie spațioasă, curată și

www.digibuc.ro

simplă, din casa de bârne a popii Gligoriță Nicola.

Atunci am aflat tot tâlcul pe care-l închidea însufleţirea Moţilor, în cântecul lor vechiu, al răscoalei dela 48. Căci în fruntea lor, stă un „preot cu crucea".

POPORUL ŞI PĂSTORUL

Intr'o carte plină de învăţăminte, despre Spania însângerată de azi, am dat de reflecţia adâncă şi plină de miez a unuia din cei mai mari teologi din ţara lui Don Quichotte; *José Bergamin* e numele acestui filosof creştin care spunea că, azi mai mult decât oricând, el vede în Spania reînviat adevăratul creştinism: legătura dintre preoţii şi poporul Basc care au murit împreună, în pivniţele Irunului. „*Eu cred că sacerdoţiul, pentru a se întoarce la rosturile lui cu adevărat creştine, trebuie să redevină greu, anevoios, ca viaţa primilor creştini, a adevăraţilor apostoli, care erau una cu poporul*", — spune în cartea ceia teologul José Bergamin.

Iată că, spre fericirea acestei ţări, România n'a avut nevoie de o baie de sânge şi de foc, ca'n Spania, pentru ca gândirea

www.digibuc.ro

adîncă a filosofului creştin dela Madrid, să-şi afle aci, înfăptuirea.

In munţii Apuseni—în Vidra, cel puţin—legătura dintre preot şi popor peste indistructibilă, strânsă, închegată. Şi dacă toată organizarea primitivă a vieţii Moţilor, şi dacă toată asprimea la care i-a osîndit o aşezare geografică vitregă şi pe care au prelungit-o condiţii istorice aşişderea, nu pot fi în nici un chip lăudate, în schimb ca'n tot răul, lucrul acesta cuprinde un mare bine: primitivismul se păstrează şi în raporturile dintre popor şi preot. Acesta din urmă este un adevărat apostol. Ca'n prima eră creştină, el merge în casele oamenilor, sus peste culmi, peste râpi, le ascultă păsurile, suferă şi se bucură cu ei, luptă cu ei împreună, îmbărbătându-i pentru a le câştiga dreptatea când sunt năpăstuiţi, şi nu-şi scuteşte nici tihna la care i-ar da dreptul bătrâneţea, nici osteneala, ca să meargă până la oraş, când treburi grele o cer, pentru a lua partea oamenilor lui.

„*Noi am suferit împreună — preoţii cu poporul — încă de pe vremea Ungurilor*", îmi spune cu blândă modestie — dar şi cu neclintită hotărîre — popa Gligoriţă. „*Aşa am apucat şi aşa am rămas*".

Mai târziu, am avut prilejul să văd şi să

www.digibuc.ro

aud cum oamenii vin la preot ca la un frate mai mare, îi cer sfatul, îi așteaptă îndemnul, îi ascultă îndreptările.

In serile limpezi ale verii, popa Gligoriță stă de vorbă cu oamenii, iar Duminecile, — după Apostol și Evanghelie, — el le citește din gazete veștile noui, pe care le lămurește pe larg, respectând sfântul adevăr și arătându-le apostolește calea cea dreaptă.

Dela el, dela părintele Gligoriță Nicola, am aflat—istorisite cu obidă și nețărmurită dragoste,—păsurile Moților, lipsurile și necazurile lor, precum și limpezi înțelesuri pentru îndreptarea strâmbăciunilor.

In colțul stâng al gurii lui de slovenitor și cădelnițer, popa Gligoriță ascunde, prelungită până sub țăcălia sură, o cută adâncă, lungă ca o tăietură. E toată durerea Moților strânsă în ea, — toată durerea unui popor cu care preotul lui este una.

www.digibuc.ro

CUM TRAIEŞTE ŞI LUCREAZĂ O ECHIPĂ IN ŢARA MOŢILOR

Acuma, când încheiem ciclul reportagiilor culese din Ţara Moţilor, când vom căuta să desprindem înţelesuri pentru ceia ce este şi îndreptaruri pentru ce ar trebui să fie starea acestui ţinut, ne întoarcem gândul la tinerii echipieri ai Fundaţiilor, la munca liberă şi totuşi disciplinată, la duhul de strânsă camaraderie dintre ei şi la roadele străduinţelor pe care le depun întru cunoaşterea şi îmbunătăţirea stărilor de lucruri din Munţii Apuseni.

De-ar fi să căutăm o vorbă care să cuprindă în tiparul ei legătura dintre echipieri, nu ştiu de s'ar putea afla o alta mai fericită decât aceia a camaraderiei, a tovărăşiei lor. Camarazi, asta sânt, mai înainte de orice, flăcăii din echipă.

Un suflu de adâncă, de firească şi rod-

www.digibuc.ro

nică prietenie, o loialitate călduroasă în raporturile dintre ei, acesta a fost sentimentul dominant pe care l-am încercat atunci când i-am cunoscut în compartimentul de clasa treia care ne-a dus, împreună, până la Câmpeni.

Un optimism robust, zâmbetul ca o fragedă mărturie a tinereții înflorit pe buzele lor, gluma sănătoasă, aspră, spiritul conciliant, inteligența cuprinzătoare, deschisă oricând, cu bunăvoie, să primească orice problemă, — iată spiritul care însuflețește grupul.

Lipsa oricărui exclusivism, dragul de libertate în disciplină, conștiinciozitatea în îndeplinirea celei mai mărunte misiuni — atâtea elemente care pot fi zălogul trăiniciei muncii echipelor.

N'am surprins, în zilele cât am fost împreună, la niciunul din ei invidia, insinuarea perfidă, atitudinea umbrită, minciuna, sau reaua credință. Și mai ales, n'am surprins spiritul de tagmă, dogmatismul rigid, uscat, pustiitor, care amenință să năpădească inimile tinere ale unei părți din fiii acestei țări.

Să adaug că majoritatea echipierilor, dacă nu chiar toți, sânt feciori de-ai satelor noastre, legați cu mintea și inima de popor și de

www.digibuc.ro

pământ, pentru ca să cred că am isbutit să dau o icoană, cât de palidă, a acestui tineresc și muncitor grup care a lucrat în țara lui Avram Iancu.

Cu o asemenea disciplină sufletească, cu asemenea elemente, orice muncă poate fi începută cu încredere și se poate bizui pe izbândă.

Spiritul camaraderiei dintre ei, a fost împrăștiat, generos, între munteniĭ aspri din cutele Apusenilor.

ÎNCEPUTURI

Cum au descins în sat, trei dintre vechii echipieri, care lucraseră și cu un an înainte la Vidra, au alergat spre cuptorul lor de cărămizi ridicat într'o poiană, încă din anii trecuți. Era o revedere cu munca lor, cu roadele lucrate de brațele lor. Au scos din găurile negre ale cuptorului cărămizile, le-au ciocănit, le-au cântărit cu grije și — n'aș minți dacă aș scrie — cu dragoste.

In câteva minute, s'au împrăștiat cu toții prin sat. Limpede și dreaptă, vorba lor a strâns oamenii în juru-le ; le-au arătat tuturor, pe larg, planul muncii din anul acesta, au ceruț sprijinul oamenilor, i-au întrebat de-ale lor. S'au împrietenit, cu un cuvânt.

www.digibuc.ro

Arătam, în altă parte, cât de sălbătăciţi, de îndărătnici şi ciudaţi sunt oamenii în aceste părţi; izolaţi de lume, ei par nişte supravieţuitori din alt mileniu.

Şi mi-a fost dat să aud, cu uimire, vorbele de mai jos rostite către echipieri, de o săteancă: „*Noi, câţiva pe aici suntem mai ocoşi (deştepţi), că am mai sfătuit cu oarece domn; d'apoi sunt pe aci locuri ascunse în munţi, unde nu ştiu oamenii nici Tatăl Nostru să-l spună. Şi nici nu ştiu când e Duminecă sau sărbătoare.*

Când se bagă oarece domn la ei în casă, apoi se sperie şi nu ştie cum să-l omenească, nu ştie să-i zică dumneata, numai „tu". Că ei, nici copiii nu-i dau la şcoală să înveţe carte şi îi ţine numai la vite toată ziua. Iacă noi ăştia, care stăm pe aici, pe vale, ne mai giregem cu oamenii şi mai învăţăm ceva dela ei".

In bună parte, aceste observaţii făcute de o săteancă din Vidra, se datoresc spiritului deschis şi prietenos cu care ştiu să-i întâmpine echiperii pe oamenii munţilor. De unde aceştia se mândreau cu primitivismul lor,—acum se numesc singuri „*ocoşi*", când ştiu vorbi cu băieţii din echipă.

Iar dacă merge greu clădirea, fiindcă pământul e nisipos şi cărămida se fărîmă, —

www.digibuc.ro

ată o altă zidire, datorită echipierilor, care nu numai că durează dar și crește: o zidire în suflete.

Este — mi se pare — un element de progres care nu poate fi îndeajuns prețuit.

Seara, la sediul echipei, adunare: după ce și-au construit — în primele zile — din șipci grosolane, paturi de campanie acoperite cu saltele înmiresmate din fânul crud, după ce au rostuit toate cărțile, planșele și publicațiile — capital de început al căminului cultural — le-au inventariat, le-au numerotat, — dupăce, într'un jurnal ținut cu grijă și minuțiozitate, șeful echipei a însemnat toate lucrurile petrecute dela plecarea din București până'n ultima zi, — echiperii se strâng la lumina familiară a lămpii cu gaz, (ce icoană fericită desprinsă par'că din van Gogh!) ca să-și revadă munca îndeplinită și să hotărască împreună viitoarele treburi pe care le au de dus la capăt.

LUCRUL CEL DE TOATE ZILELE

In echipă erau doi doctori umani și doi veterinari; doi teologi, un învățător, doi agronomi, un student al conservatorului, o maistră de gospodărie și un sociolog, care este și inspectorul echipei.

www.digibuc.ro

Lucrul începe dela ceasurile 6 dimineaţa.

Doctorii consultă cu grija pe care le-o insuflă misiunea lor; îi aşteaptă — la sediul echipei — oameni şi femei, unele cu pruncii în braţe. Din pricini pe care le-am arătat în altă parte, şi anume ticăloasa operă de sabotaj întreprinsă, metodic şi susţinut, de doctorul din comuna Avram Iancu, — lipseşte dispensarul care ar fi uşurat mult munca echipierilor medicinişti.

Când e vre-un caz grav, pasul lor urcă voinicește, peste culmi şi aduc bolnavului tot prinosul învăţăturii şi dragostei lor.

Veterinarii nu pridisesc nici ei cu lucrul. Aleargă dintr'o gospodărie într'alta; ici, o vacă umflată cu trifoi; dincolo un cal bolnav de dălac. Aici, nu e nevoie de un dispensar. Intervenţiile echiperilor sunt rapide şi de folos.

Pe ogoare — puţine de altfel — activează, cot la cot cu oamenii, agronomii. Iar când ogorul e numai fânaţ bun de cosit, ei pun mâna pe unealta asta lungă, subţire, strălucitoare, şi trag cu râvnă brazdă adâncă.

Duminica, însă, vine rândul teologilor; în strane, smeriţi, ei dau cântate pe nas, bisericeşte, răspunsurile la liturghia popii Gligoriţă.

www.digibuc.ro

Șeful echipei, Popescu, citește frumos rar și limpede, Apostolul.

Învățătorul sau inspectorul echipier, ține câte o predică cu pilde, în care se leagă fapta măruntă de toate zilele, cu înțelesurile adânci și veșnice.

Iar afară, sub bolta senină a Duminecii de vară, echipierul Onciu, dirijează cu hohotărîre și temeiu, un cor popular pe care l-a alcătuit din flăcăii și fetele satului.

Șezătoarea, claca, are și ea rostul ei, când se citesc oamenilor gazetele, li se spune ce s'a întâmplat prin țară și prin lume, ca să știe tot rumînul...

Era s'o uit tocmai pe domnișoara gospodină, care predă, neobosită, un întreg curs de gospodărie Moațelor tinere și zâmbărețe care, pe la 15—16 ani, au să se mărite și au să știe astfel să îngrijească gospodăria lor de mâine.

Și astfel, zi de zi, ceas cu ceas, în satele Moților pătrunde un spirit nou, de comuniune, de prietenie, de legătură între tinerii cărturari și popor.

Iar roadele mari, depline, temeinice ale muncii echipelor se cristalizează în anchetele sociale, în rezultatele științifice ale cercetării lor, întreprinse cu metodă și temeiu.

www.digibuc.ro

Studenţii echipieri, servesc, astfel, aparatul de Stat în numele căruia se şi prezintă; ei arată poporului o altă faţă a stăpânirii,—cu totul osebită de jandarm, de primar, perceptor şi pretor — o înfăţişare plină de grijă şi de frăţie faţă de norod.

Pe de altă parte, rezultatul anchetelor sociale serveşte—într'un chip cât se poate de fidel — la informarea riguroasă a aparatului de Stat. Ele desvăluie cauze şi condiţiuni ale unei anumite stări de lucruri şi — prin această oglindire fidelă — dau, singure, perspectivele îndreptărilor şi arată leacurile de care este nevoie.

www.digibuc.ro

SCUMPA ȘI NĂPĂSTUITA BASARABIE

www.digibuc.ro

VĂLENI-CAHUL: UN SAT DE JALE DE PE MALUL PRUTULUI

Ce blestem va fi întors cu atâta ponos rânduielile şi însemnătatea acestei foste ţări a Basarabilor, a părţii ei de jos, de pe lângă deltă şi Marea cea mare, cu care se făIea, între titlurile lui, Mircea cel Bătrân?

Legătură între Rusia — Rosia cum îi spun domolii, blânzii Basarabeni — Ţările româneşti şi cele turce, sudul Basarabiei era sortit unei vieţi de bielşug şi muncă spornică.

Ii trebuia doar o înţelegere adâncă şi un sprijin al stăpânirii, prin mâna pusă cu mângâiere şi grijă pe rană.

Echipele studenţeşti ale profesorului Gusti vor însemna, oare, până la sfârşit, mâna atot-alinătoare care să tămăduiască beteşugul?

Din câte am putut vedea, într'o prea scurtă trecere prin două judeţe, răspunsul pare să fie îmbucurător.

www.digibuc.ro

PE PRUT, LA VĂLENI, OAMENI ŞI LOCURI

Malul drept al Prutului (suit dela Galaţi pe marginea dantelată a Brateşului, a acestui Brateş care — împreună cu cele cinci lacuri din Ismail şi Cetatea Albă — mărturiseşte încă permanenţa mării prin aste ţinuturi,) este una cu Basarabia : podişul moldovenesc îşi afirmă unitatea.

Iar oamenii, într'atâta cât un om se deosebeşte de ţărînă prin ceiace vrea, oamenii Basarabiei mărturisesc voinţa unităţii. Pildele nu lipsesc. Dar nici potrivniciile.

Acolo, în valea Prutului, pe lângă Văleni, stăpâneşte frumoase, întinse, ţinuturi o fermă numită „Brateş". Ferma asta are lanuri de grâu şi de porumb; bucatele au lipsit anul acesta cu desăvârşire. A fost o secetă cum nu s'a mai pomenit de mult şi oamenii nu şi-au scos nici sămânţa băgată în semănături. Altceva rodeşte însă, oricând, malul mâlos al Prutului; trestia, păpurişul şi floarea soarelui.

Păpurişul este o industrie în partea locului.

Cum nu creşte nici urmă de lemn — afară de salcâmii plantaţi de curând şi ei, — totul se întocmeşte din păpuriş : garduri, coperişuri, cotete, toate se înfăţişează sbârlite, galbene, ca părul de aur al plozilor din ţărînă.

www.digibuc.ro

Icoana cea mai desăvârşită, de colonie africană o realizează aceste case cu garduri şi poiate de stuf.

Dar stuful care creşte singur, din pământ şi dela Dumnezeu, e stăpânit de ferma „Brateş".

Pentru ca să poată tăia păpuriş, atâta cât îi trebuie pe un an, un Vălenean, adică unul din aceşti Români blajini şi aurifi de soare, cu ochii de copil, senini, întrebători, cu graiul limpede, dulce, ca şi inima lui, trebuie să plătească la „*firmă*" — cum spun ei fermei — *şapte sute de lei; pe când Moldovenii de dincolo de Prut plătesc trei sute.*

— „Noi nu sântem Rumâni, domnule? De ce ne ia nouă de două ori mai mult?" iată întrebarea pe care mi-o punea, nedomirit, cărăuşul meu, Vasilie Alexandru Diacu, rumân pârjolit de un foc care nu se vedea doar pe zidurile goale ale casei, ci şi în ochii lui umbriţi de o neînţeleasă năpăstuire.

Nedomirit am rămas şi eu, până astăzi. Cum va fi rămas şi echipierul — şef, Tudor Rusu, cel care, întâiul în acest sat, a scris o jalbă îndreptând-o acolo unde trebuia.

Şi oamenii au scăpat astfel, mulţumită echipei regale, de legământul acestei ciudate strîmbăciuni.

www.digibuc.ro

NĂPASTA FOCULUI

Primăvara trecută a fost o primăvară în flăcări. Focul s'a abătut, la 4 Aprilie, asupra Vălenilor şi nu i-a fost greu, — mulţumită coperişurilor şi gardurilor de stuf, — să se întindă peste o sută optzeci şi şase de gospodării, mistuind şaptesprezece din ele până'n temelii.

A fost al doilea pârjol abătut asupra Vălenilor de opt ani încoace. Impreună cu seceta, focul acesta a însemnat pentru satul Văleni, risipit pe malurile cotite, şerpuitoare ale Prutului, pecetia unui an de jale.

Intr'un peisagiu din care n'au mai rămas decât ziduri înegrite, ziduri de ceamur ars, şi tulpinile calcinate ale pomilor cu crengile uscate, scheletice, fără frunză şi fără rod, — într'un sat de jale cu pământ bun, dar sterp de uscăciune, cu oameni blânzi şi sărăciţi, a poposit, pentru o vară, echipa regală a Fundaţiei.

In faţa celor nouă echipieri, s'a iscat sarcina — de viaţă şi de moarte — a unei munci îndârjite, crunte, îndărătnice. Să clădească din pământ şi pe pământ, casele oamenilor şi să-i îndemne, să-i îndrumeze, să-i întărească în suflete.

Muncă şi apostolat, — acesta era dru-

www.digibuc.ro

mul pe care echiperii aveau să-l urmeze în năpăstuitul sat basarabean, de pe malurile Prutului.

Sănătatea oamenilor din Văleni e şubrezită de paludism, care, aci, este endemic; patruzeci la sută din locuitori sunt infestaţi.

La aceasta, se adaugă lipsa păşunilor cu urmările ei firești: vite puţine, slabe, sărace. Laptele lipseşte aproape cu totul, iar copiii, abia înţărcaţi, mănâncă orice, laolaltă cu părinţii. Gastroenterita face ravagii din pricina asta.

Trebuie adăugat că, în toamnă, Basarabia cea bogată în vii, cunoaşte belşugul strugurilor şi al derivativului lor; de unde beţia care nu e deloc rusească fiindcă nu e alimentată de ţuică. Bolile sociale sânt foarte puţin răspândite; în tot satul, după trei luni de lucru zilnic, de consultaţii şi tratamente, medicii echipei au înregistrat doar patru la sută tuberculoşi şi unul la sută sifilitici. Munca medicilor s'a desfăşurat neîntrerupt luptând împotriva malariei şi a gastroenteritei, şi s'a soldat cu reducerea numărului paludicilor la o treime. Greul este însă în alimentaţie, căci bolile astea necesită un regim pe care anevoie îl pot urma oamenii.

www.digibuc.ro

Problema medicală se reduce astfel, la una de economie socială.

Şi aici, în domeniul economic, echipa a întâlnit concursul prefectului judeţului. S'a întreprins astfel o campanie de ajutorare colectivă, în tot judeţul, de pe urma căreia cei trei mii de locuitori ai satului (dela ţânc până la unchiaş), au primit grâne şi legume, ouă, îmbrăcăminte.

Echipierii au strîns — prin strădania lor — patru vagoane de porumb pe care le-au împărţit sătenilor, şi au sporit dreptul oamenilor la stufărit cu câte trei căruţe, faţă de cele cinci câte li se dădeau gratuit de prefectură.

Dar marea încercare, munca anevoioasă care cere timp şi braţe, este aceia a edificării satului.

E o chestiune grea aceasta, cu atât mai grea, cu cât acolo, în podişul tocit şi prăfos din Sudul Basarabiei, începuseră să şuiere necruţătoare, săgeţile furtunatice ale vânturilor vestitoare de iarnă.

— „*Şi unde să ne punem noi copiii la dos acuma, când vine iarna?*“ mă întreba cu ochii lui senini, tulburaţi de o lacrimă, blajinul cărăuş Vasilie Alexandru Diacu. „La dos“, însemnează în graiul lor basarabenesc, la adăpost.

www.digibuc.ro

RECLĂDIREA UNUI SAT

Cei opt echipieri dela Văleni-Cahul descinseseră pentru întâiaş dată în satul acesta frumos în aşezarea lui, rodnic prin firea pământului, dar urgisit, golaş şi sleit de uscăciune şi pârjol.

Puţini vor fi fost orăşenii care să fi călcat prin aceste locuri înaintea echipei; cine ştie, oare, că undeva, în Basarabia, pe malul mult cotit al Prutului, ca un balaur leneş şi bun, cu solzi de apă daurită, se răsfiră, peste dâmburi roase de ploi şi vânturi, satul Vălenilor?

Să ne întoarcem, dară, la cei opt flăcăi ai echipei şi la gospodina lor tovarăşe, domnişoara Elena Neda, care au venit acolo să-şi închine răgazul celor trei luni de vacanţă, îndemnul generos al inimii şi tăria braţelor tinere întru ridicarea năpăstuitului sat basarabean.

www.digibuc.ro

CLĂDIRI DE PIATRĂ

La Văleni, piatra lipseşte cu desăvârşire, ca şi lemnul. Dacă s'a dat la tine vreo potaie, cu greu ai căta prin jur vre-o scurtătură sau vreun bolovan ca să te aperi. Şi cu toate astea, satul trebuia reclădit trainic.

De când au venit echipierii, materialul a fost sporit şi sensibil variat. Au adus, mai întâi, scobită din nişte râpi ce se află la vre-o 3-4 kilometri departe de sat, trei sute de metri cubi de piatră bună de construcţie şi au zidit cu ea temelii adânci de doi metri jumătate, temelii pe care să se înalţe noua şcoală a satului, în locul celei mistuite de foc.

Din lutul bun al văii Prutului, echipierii au făcut cărămizi — optzeci de mii la număr — care să le servească la înălţarea zidurilor până 'n căpriori.

Dar munca de o vară a tinerilor flăcăi cărturari, coborîţi lângă durerile şi vieaţa de fiecare zi a poporului obidit, nu s'a mărginit doar la construcţii de piatră.

Alexandru Apostol, agronomul echipei, a sădit şi a altoit câteva mii de lăstare care să lege pământul şi roadele lui, în costişele uscate ale Văleniilor.

Patruzeci de băieţi din sat, feciori de ţă-

www.digibuc.ro

rani, au urmat cu râvnă îndemnurile şi sfaturile sale, pentru ca să ştie — în viitor — cum să scoată rod bun de pe un pământ care, fără să fie rău sau nevrednic, n'a fost până atunci lucrat cum se cuvine.

În alte sate, echipierii strâng flăcăii şi fetele pe care-i învaţă cântece de joc şi îndemn la vitejie, coruri tinereşti.

La Văleni, muzica este prohibită, fiindcă oamenii sunt necăjiţi şi ar privi ca o manifestare profund ofensatoare ca alţii să cânte când lor le-au ars casele.

NIŞTE MICI CONFLICTE

Sânt şi din acestea. Niciodată declarate, dar existente latent, subteran. Băieţii dela echipă sunt mai toţi feciori dela ţară, legaţi cu mintea şi inima de poporul brazdelor.

Cu totul altfel stau lucrurile în ceiace-i priveşte pe reprezentanţii forţei publice, dela jandarm până la notar şi perceptor. (Aceasta e de altfel, şi marea durere a sătenilor din Văleni care, pustiiţi de foc, mai au pe cap grija birurilor).

Dar nu numai în chestiunile obligatorii prin lege, se face simţită prezenţa suszişilor reprézentanţi; ci şi în lucruri mărunte, cu dedesupturi pe care oamenii nu le pot cunoaşte în amănunţime.

www.digibuc.ro

Or, prezența echipierilor în sat, dragostea lor pentru săteni, s'au tradus și prin câteva intervenții energice din parte-le în folosul sătenilor.

Astfel, câte-o hârtie—pe care, în chip „normal", domnul notar ar fi rezolvat-o în trei sau șapte săptămâni cu o taxă așa zisă suplimentară de câțiva poli, — li s'a eliberat în vara asta oamenilor, în urma cererii hotărîte a echipierilor, într'un termen minim și cu o taxă strict legală.

E bine așa, desigur. E cât se poate de bine pentru mândria echipei. Dar ar fi poate mai bine ca asemenea lucruri să nu intre în atribuțiile studenților Fundației; vreau să spun, să nu fie necesară intervenția lor, pentru ca să dispară anumite strâmbăciuni ale oamenilor puși să respecte legea.

Iată pricina de seamă a conflictului latent dintre echipieri și autorități.

CERCETĂRI ȘI PROBLEME

Am spus-o în paginile de mai 'nainte, echipierii înfăptuiesc pe lângă munca de folos imediat, o treabă științifică și de informație a Statului: *anchetele sociale*

Din aceste anchete, stăpânirea va putea vedea, ca 'ntr'o limpede oglindă, realitățile nemăsluite ale vieții noastre sătești.

www.digibuc.ro

Va afla, astfel, în legătură cu Vălenii din Cahul că, din o sută treizeci până la o sută cincizeci de ţînci veniţi pe lume în fiecare an, pier din sărăcie şi boală, treizeci şi cinci.

Dar, mai cu seamă, va afla că acolo în Văleni-Cahul, oamenii sunt necăjiţi de sărăcie şi au nevoie mare de o scutire a dăjdiilor. Este, mi se pare, unul din punctele cele mai strălucite ale activităţii echipei regale, raportul prin care echipierii arată necesitatea pentru sinistraţii din Văleni, de a fi scutiţi din oficiu de impozite directe şi adiţionale pe anul 1938—39.

Căci, fără 'ndoială, glasul trimişilor regali a fost auzit şi sfatul lor urmat.

*

Şi acum, încărcaţi într'o căruţă basarabenească urnită de doi cai slăbănogi mânaţi de un ţăran ars de soare şi vânturi, cu căciulă şi rubaşcă, pornim într'o dimineaţă învolburată de viscole, peste malul Prutului tulburat de începutul toamnei, către Bolgrad, ca să ajungem într'un alt sat al scumpei noastre Basarabii, un sat în care vom vedea cum lucrează alţi oameni, la umăr cu alţi echipieri.

www.digibuc.ro

O ECHIPĂ MODEL ÎNTR'UN SAT DE COLONIȘTI PE MALUL IALPUGULUI

www.digibuc.ro

O ECHIPA MODEL ÎNTR'UN SAT DE COLONIŞTI PE MALUL IALPUGULUI

Ca să ajungi în comuna General Averescu, care mai poartă încă, de pe timpul vechii stăpâniri, numele de două ori bătrânesc de „*Babele*", trebuie să iei autobuzul ce pleacă din Bolgrad spre Ismail la ceasurile şapte după masă.

In după amiaza asta, de toamnă timpurie, cu vânturi iuţi şi struguri luminoşi, strălucitori, Bolgradul este un orăşel dezolant, de provincie pierdută, o aşezare din alt tărîm, din alte vremuri.

Este, cred, cel mai jalnic oraş de o provincie din câte mi-a fost dat să văd, un soiu de adunare de clădiri lutoase şi mărunte, altele — câteva — măreţe, în ruină, purtându-şi printre zidurile scorojite reminiscenţele unei splendori apuse, cu demnitatea unor bătrâne contese. Intre ele, tro-

www.digibuc.ro

nează înaltă, sobră, basilicală, lucitoare de aurul greu care o împodobește—sporit și el de acela al amurgului — vechea catedrală rusească, „*Soborul*“ cum i se spune, căreia-i merge vestea că ar fi cea mai frumoasă biserică din Basarabia: rest strălucit al unei arme folosite cândva, de imperialismul țarist întru oprimarea supușilor de altă nație, dar de aceiaș credință.

De altfel, lucrul acesta, caracteristic pentru toată Basarabia, te izbește din prima clipă, și'n ultimul cătun; între case mărunte și sărace, se înalță — contrastând ciudat — câte o biserică măreață, plină de bogate podoabe. Stăpânirea țarilor n'a avut grije de drumurile sau locuințele moldovenilor supuși: în schimb, n'a uitat factorul acesta religios, care să-i înlesnească opresiunea în numele sfintei treimi ortodoxe.

Se mai află în Bolgrad și alte lucruri interesante, ca, de pildă, o grădiniță publică, în care n'a prins rod nici o sămânță, cu ronturi de lut uscat, fără iarbă, fără frunză; la toate intrările în această grădiniță, se află în schimb, agățate, tăbliție albastre purtând drastice instrucțiuni: „*ruperea florilor sau călcatul ierbei, se pedepsec cu amendă*“.

Și peste toată această gravă, imensă pustietate a Bolgradului, peste dezolanta lui

www.digibuc.ro

înfățișare, se așterne, monotonă, îngroșînd monotonia însăși a târgului, o vâjîitură subterană, ca un hăuit de scoică imensă: Ialpugul, rezidiul acesta de mare, ce scaldă și roade încet, marginile lutoase ale Bolgradului.

„TRANSPORTUL MODERN"

Pe malul acestui Ialpug, cu numele sonor ca și neîntrerupta hăuială a valurilor lui, mergând la miază-zi spre Ismail, ajungi la o cotitură de drum care duce spre comuna Babele, astăzi, „General Averescu".

In acest scop, însă, trebuie să te urci într'un autobuz aparținând firmei „*Transportul Modern*", firmă care exploatează în exclusivitate toate șoselele ce pleacă dela, sau duc înspre, Bolgrad. Astfel, din centrul orașului până la gară, și vice-versa, nu poți merge decât pe jos sau cu autobuzul „*Transportului Modern*", care-ți pretinde, pentru cei doi-trei chilometri, modica sumă de cincisprezece lei. Există și niște brișci foarte agreabile în Bolgrad, dar cu ele nu te poți plimba decât în centrul orașului; pe șosea, n'au voie să iasă; șoseaua este exclusivitatea „*Transportului Modern*".

Să ne urcăm, deci, în autobuz.

E vechiu, hodorogit, ca din comediile lui

www.digibuc.ro

Zigotto sau ale lui Fatty; în schimb, e foarte, foarte tare vopsit pe din afară, ca o cucoană bătrână, sulemenită. Zguduie grozav autobuzele astea ale „*Transportului Modern*", măcar că şoselele nu sînt atât de rele pe cât te-ai aştepta să le afli în Basarabia.

PĂMÂNT DE STEPĂ

Cât vezi cu ochii, neted. Niciun deal, nicio măgură. niciun val, (vestitul „val al lui Traian" a rămas în urmă, mai sus de Bolgrad), numai câmpie neagră, cu pământ bun.

Bugeacul basarabean, rodnic şi străvechi, doarme liniştit, în amurgul acesta de toamnă limpede, uscată.

Miriştile sînt sărace, fiindcă anul a fost greu pe-aici, secetos, şi bucatele puţine.

Dar se ridică din toată câmpia asta imensă, trudită, crăpată de uscăciune, un abur uşor ca o răsuflare adâncă, un freamăt tainic pe care nici o vorbă nu-l poate cuprinde, şi pe care-l simţi doar învăluindu-te blând, ca o legănare, ca tremurul subţire al lăutei greierilor: pământ de stepă.

Stepa basarabeană, scumpă, muncită, fără margine. Odată cu noaptea, am ajuns în satul „General Averescu".

www.digibuc.ro

UN SAT ȘI O ECHIPĂ

Satul e, la înfățișare, ca oricare altul din Basarabia; cu case mărunte din ceamur, curate de tot, ca niște pahare; aici e locul să spunem că — în sudul Basarabiei cel puțin — n'am pomenit nici urmă din proverbiala murdărie care a făcut trista faimă a acestei țări voivodale.

Intins și risipit pe malul Ialpugului, satul acesta s'a născut în 1812, prin mila vechii stăpâniri, îndată după ce a fost anexată Basarabia. Proaspeților lui locuitori, li s'a dat o moșie comună, lipsită de orice grevă fiscală; de atunci, lucrul în devălmășie a rămas până azi obiceiul pământului. E una din marile probleme ale întregului ținut, și în vederea deslegării ei, echipierii au lucrat la o anchetă socială de mare însemnătate.

In 1922, sub guvernarea repausatului general Alexandru Averescu, primul ministru a împroprietărit acest sat, din județul său de baștină, cu douăsprezece mii de hectare. Sătenii sânt în marea lor majoritate, coloniști; specificul oricărei așezări omenești, alcătuită prin voința oamenilor mai mult decât prin firea lucrurilor. Coloniști ardeleni, munteni și moldoveni.

Veniți din colțuri îndepărtate și deose-

www.digibuc.ro

bite, trăind în condiţiuni grele de viaţă, ei şi-au organizat o viaţă disciplinată, clădită pe bună înţelegere şi camaraderie deplină. Un ţăran din satul General Averescu seamănă leit cu unul din acei „*farmer*"-i americani, din generaţiile de colonişti pionieri veniţi din Europa în America. Lipseşte, din pricina asta, o unitate de stil, în satul General Averescu: nici costume, nici cântece, nici jocuri locale. Femeile poartă, firesc, rochii şi încălţări dela oraş, — iar Duminica, la horă, joacă tango-uri şi foxtrot.

Dar lipsa culorii locale este împlinită prin sârgul oamenilor, prin îndărătnica lor muncă şi prin strânsa lor camaraderie. Deschişi tuturor inovaţiilor, ei se află în plină evoluţie, şi n'ar fi o minune să vedem, peste câţiva ani, un orăşel în toată regula, în locul satului General Averescu.

Aceiaş înclinare liberă şi voluntară faţă de orice noutate, i-a făcut pe sătenii de aci să primească plini de bucurie sfaturile şi colaborarea echipei regale.

Care este, fără 'ndoială, una din cele mai strălucite echipe (atât prin realizări, cât şi prin structura ei), din cele şaizecişitrei, câte au muncit vara trecută pe întinsul Ţării româneşti.

www.digibuc.ro

ÎNFĂPTUIRI

Comuna General Averescu, este — aşa cum arătăm mai sus — prin chiar structura ei, de tânără aşezare a unor colonişti, un sat-model. Iar ceiace am văzut că realizează acolo echipa studenţească a profesorului Gusti, ne-a dus cu gândul la o apropiere de termeni; căci nu era numai un *sat-model*, ci era şi o *echipă-model*.

Dar să explicăm mai pe larg cum stau lucrurile.

La sediul echipei, înjghebat într'una din acele case primitoare, curate şi largi, cu păreţi şi podele de pământ, am ajuns odată cu noaptea.

Era al patrulea sat în care descindeam în vacanţa acestui an, pentru a vedea „la faţa locului", înfăptuirile tineretului studios, coborît cu mintea şi inima, cu dragostea, îndrumările şi ştiinţa lui, lângă oamenii brazdelor.

www.digibuc.ro

Ne-a izbit, dintru început, calda, frățeasca tovărășie dintre echiperii strânși în jurul mesei de seară, la lumina lămpii cu gaz, care le împurpura și mai tare obrajii arși de soarele și vânturile basarabene, și care da, în acelaș timp o atmosferă mai familiară, mai firească și mai adevărată tovărășiei dintre ei. Ochiul nostru, de străin călător, poposit în treacăt prin acele locuri, a putut desprinde astfel, limpede, obiectiv, una din cele mai imateriale — și poate deaceia chiar mai durabile — realizări ale muncii colective a echipierilor: sentimentul frăției, comuniunea. Am strâns, cu înfrigurată bucurie, mâinile înegrite și calde ale echipierilor și am simțit prețul și adâncimea operii lor, în tovărășia care ne-a înlănțuit ca pe niște vechi cunoscuți, ca pe niște prieteni de demult.

S'a desprins, dintre ei, statura dreaptă și graiul limpede al șefului echipier, Constantin Dejan, privirea cernută prin ochelarii groși, de bagà ai doctorului Petre Borgea, înfățișarea lirică, de adolescent învolburat, a veterinarului și căldura întreagă a mâinii agronomului Nicolae Ianev.

Să ne așezăm, dară, la masă. La masa aceia lungă, de brad, familiară, tovărășească.

Din întunericul de-afară, au pătruns în-

www.digibuc.ro

lăuntru svonuri, apoi doi Rumâni din sat care veneau să se sfătuiască pe 'ndelete cu şeful echipei. Aşadar, cu toate că noaptea căzuse de mult, munca echipei nu osteise. Avem să aflu mai târziu că asemenea vizite erau în obiceiul oamenilor. Care vin la echipieri ca la nişte fraţi mai învăţaţi să-şi spună păsurile şi să afle îndreptaruri.

Cei din seara asta, aveau un necaz mai vechiu; trăiau în concubinaj de câţiva ani, fiecare cu câte-o femeie, pe care o „furase", de-acasă, şi acuma, veneau să se sfătuiască cu şeful echipei pentru cununie. In cele două veri cât a lucrat aci, echipa a cununat, astfel, nenumărate perechi nelegate prin taina nunţii.

Căci obiceiul locului este „furatul nevestei". Omul nu se duce să-şi ia aleasa inimii din casa socrilor; ăla nu-i om, care nu e 'n stare să şi-o fure. După ce s'a înţeles cu viitoarea nevastă, burlacul se 'ntâlneşte cu ea la un colţ de stradă, la una din şezătorile care se 'ntind la colţuri de străzi până noaptea târziu, la o „sedeancă", unde fetele torc şi băieţii istorisesc snoave ori cântă; apoi, perechea înţeleasă se face nevăzută.

Pricină pentru care se întâmplă destul de des, ca oamenii să neglijeze formalităţile

www.digibuc.ro

stării civile, rămânând concubini cu anii.

Acestei situații i-a pus capăt — în numai două veri — munca echipierilor. Și oamenii vin ei singuri la echipă și cer să fie cununați după-ce-și fură nevestele.

Dar aceasta nu e nici întâiul, nici singurul lucru pe care l-au înfăptuit echipierii.

Tot atât de însemnată, dacă nu mai mult, ni s'a părut împroprietărirea pe care țiganii cărturari au realizat-o din gândul și cu puterile lor.

Printr'un obiceiu al locului, pe cât de încâlcit pe atât de specific (și pe care-l arătăm mai la vale), doi flăcăi din sat au rămas fără pământ; și atunci, echiperii le-au cumpărat acestor doi oameni pământul de care aveau nevoie. E un procedeu cam radical, e drept. Dar erau doi oameni muncitori și săraci, care niciodată n'ar fi putut să-și înfăptuiască visul de-a avea pământul lor.

Mai este, oare, nevoie să spunem de câtă dragoste se bucură, în sat, echipa regală?

Realizările pentru suflet — ca să spunem astfel — nu se mărginesc aici. Camaraderia, prietenia strânsă pe care am simțit-o de când am pășit în sediul echipei, se dovedește la fel de trainică, de adâncă și rodnică între echiperi și săteni.

www.digibuc.ro

Dacă se'ntâmpla să mergem pe uliţe cu câte unul sau doi echiperi, nu se putea să nu se oprească vreun sătean care să ceară sfaturi, să ne cheme la el acasă şi să ne arate, mândru, cum a ascultat de îndrumările flăcăilor; mulţumirea se citeşte în ochii lor, în palma bătătorită pe care-o întind cu dragoste nespusă acestor tineri în straie vineţii, milităreşti.

CLĂDIRI ŞI RÂNDUIELI

Ar trebui arătate pe larg înfăptuirile de piatră, zidite, ale echipei din satul General Averescu, săvârşite în numai două veri de muncă. Ne grăbim să le enumărăm în treacăt, fiindcă — afară de acestea — mai sunt multe despre care trebuie pomenit măcar un cuvânt.

Intr'o piaţă largă, întinsă, o piaţă de oraş în toată regula, tronează vechea biserică, somptuoasă ca toate bisericile din Basarabia. Tot în piaţa asta, echipierii au înălţat cu muncă bărbătească, Căminul Cultural, cuprinzând o sală mare de spectacole, care poate fi totodată şi sala de sfat a comunei; apoi biblioteca, dispensarul şi muzeul comunal. Clădire din cărămidă şi cu temelii adânci de beton.

www.digibuc.ro

In vecinătatea ei, s'a înălțat — cu concursul direct al Ministerului Sănătății, — dispensarul comunal, pentru a cărui mult râvnită realizare a muncit mult și neostenit doctorul Mihail Tișcovschi, medicul de circumscripție dela Ismail, care — alături de colonelul Turturescu, revizorul Stratula și inginerul agronom Șalea, — constituie stâlpii activității Căminului Fundației din județ. Trebuie să adăugăm neapărat că, prin grija și dragostea de lucru a echipierilor, o treime din membrii Sfatului Căminului Cultural sunt țărani, care—astfel—se văd chemați a lua parte directă la organizarea și bunul mers al instituției închinată lor, în primul rând.

Și acum, fiindcă ne aflăm la dispensar, să spunem că doctorul Borgea, medicul echipei, secondat de medicinistă și sora de ocrotire socială, au înfăptuit una din cele mai sensibile, mai eficace și mai roditoare opere pe tărîmul asistenței medicale. Cifrele n'ar spune poate mare lucru nici atunci când ele se ridică la peste o mie cinci sute de consultații și îngrijiri. Dar spune mai mult faptul că sătenii vin singuri la medici, de îndată ce simt vreo vătămătură ; o mână de tineri muncitori și iubitori de popor, au realizat acest adevărat miracol : oamenii nu

www.digibuc.ro

se tem de doctor, ci-l cheamă la ei; ca noi, orăşenii.

La fel se petreceau lucrurile şi cu neostenitul veterinar Ion Popescu, care muncea de dimineaţa până seara, din curte'n curte, cercetând vitele, injectându-le, oblojindu-le.

Prin grija şi dragostea sa pentru săteni, în cele trei luni de lucru, veterinarul echipei a scăpat satul de o molimă ucigătoare care intrase 'n găini, a tămăduit dălacuri şi a pus pe picioare vite de muncă răpunse de boale.

E asta o treabă de misionar, în colonii? Mi se pare că e apostolat adevărat.

AGRONOMUL

L-am lăsat într'adins la urmă, fiindcă vroiam să încheiem acest reportaj cu problema pământurilor în Basarabia.

Nicolae Ianev, studentul agronom, este unul din echiperii cei mai iubiţi de săteni dacă se poate face cumva o dinstincţie între dragostea lor faţă de unul şi altul.

Ştim, doară, că n'a fost casă în care să nu intrăm ca la un frate, în care să nu fim primiţi cu vorbă şi inimă deschisă. Tânărul agronom i-a învăţat pe oamenii de aci preţul gunoiului, al acestui îngrăşământ

www.digibuc.ro

fără pereche, pe care—după sfaturile lui—îl strâng în gropi anume săpate în fundul curţii şi nu-l mai lasă nefolosit, ca până acum; tot în gropi făcute după sfatul lui Ianev, oamenii pregătesc nutreţul murat, atât de folositor pentru hrana vitelor, după căderea iernei.

Dar realizarea de căpetenie rămâne sămânţa bună, pe care Camera de agricultură din Ismail o dă oamenilor, în locul celei mărunte şi proaste ce au recoltat-o anul ăsta.

Când Ianev scotea blocul să însemneze numele omului şi cantitatea de sămânţă de care avea nevoie, citeam în privirea acestuia din urmă toată dragostea pe care oamenii blânzi şi trudiţi ai pământului o păstrează cărturarilor drepţi şi iubitori ce-şi pleacă urechea la păsurile lor.

Şi vedeam realizată—„pe teren"—marea şi mult dorita legătură dintre aceşti doi factori: ţăranul şi cărturarul.

www.digibuc.ro

CÂTEVA PROBLEME ALE PĂMÂNTULUI DIN SUDUL BASARABIEI ȘI DESLEGĂRILE LOR

www.digibuc.ro

CÂTEVA PROBLEME ALE PAMÂNTULUI DIN SUDUL BASARABIEI ŞI DESLEGĂRILE LOR

Inainte de litera scrisă, ţăranul a cunoscut obiceiul pământului. El i-a fost lege, şi după el s'a condus în toate rânduielile lui. Legătura asta dintre om şi ţărînă nu se arată numai în cântece şi legende. Literatura aşa zisă „mioritică", telurismul ăsta de care se vorbeşte atâta, nu e decât o suprastructură înălţată pe o temelie neclintită, care e pământul.

Dela scula şi vita care i-au folosit ca să-l scurme şi să-l însămânţeze, Românul s'a uitat la cer ca să vadă norul aducător de de ploaie. Asta e viaţa lui, cuprinsă între răzoare şi înalturi. Orice raport între oameni, raporturile sociale, se hotărăsc pe această neclintită şi rodnică temelie a pământului.

www.digibuc.ro

Deaceia orice problemă a Basarabiei,— şi sânt mule problemele locale pe care le-au cercetat adâncit şi pe'ndelete echipierii — este în primul rând, o problemă a pământului.

DEVĂLMĂŞIA

Una din aceste probleme, şi cea mai însemnată pentru viaţa socială a Basarabiei de miază-zi, este *devălmăşia*, „indiviziunea" cum îi spun surtucarii dela oraş.

Ce este devălmăşia asta? Este un mod de producţie, oarecum colectivist.

Satul „General Averescu" are o moşie comună de douăsprezece mii de hectare adunate de pe urma a trei împroprietăriri succesive: în 1812, 1874 şi 1922.

Sub stăpânirea ţaristă, aceste pământuri erau lipsite de orice grevă fiscală. Cum pământul e de soiuri felurite, rodind mai cu folos secara într'o parte, decât, grâul sau porumbul într'alta, împărţeala loturilor între oameni se făcea prin trageri la sorţi, anuale. Bineînţeles, fiecare om are o proprietate a lui, în această moşie comună; o proprietate de şase hectare. Dar proprietatea nu este fixă, ci se schimbă, cum spuneam, anual.

www.digibuc.ro

Posesiunea propriu zisă o constituie dreptul acesta al fiecărui om asupra a şase hectare din moşia satului Ce pământ anume stăpâneşte, nu ştie nici un om mai mult de un an; deaceia, ei se simt „rătăciţi" (expresia am culeso dela un sătean care lucrează în devălmăşie), pe pământul satului. Este un sentiment al provizoratului pe care numai posesiunea stabilă, fixă, „*de veci*", îl poate curma.

PĂCATELE DEVĂLMĂŞIEI

Valoarea în bani a acestei proprietăţi flotante este şi ea destul de scăzută; un hectar dintr'o proprietate care se lucrează în devălmăşie, preţuieşte două până la cinci mii de lei cel mult; îndată ce ea ar deveni fixă, preţul i s'ar urca îndoit.

Insfârşit, din pricină că proprietatea nu este decât juridică, iau naştere încălcări de terenuri şi nesfârşite litigii.

Oamenii au vii, care constituie singura proprietate „*de veci*", aceiaş, neclintită; or, dacă mâine pământul vecinului de lîngă via dumitale o să fie altul, e destul de uşor să ciupeşti, după culegerea bucatelor, o palmă din pământul ăsta. Cel careol va avea mâine, n'o să ştie, şi-şi va măsura cele şase

www.digibuc.ro

hectare, îmbucând dela alt vecin diferența înghițită de dumneata.

Astfel s'a ajuns să se înghită 300 de hectare din moșia fixă a satului, care este izlazul. Azi, în General Averescu, nu mai există islaz.

Din aceiaș pricină, sistemul hereditar e defectuos; omul nu le lasă copiilor lui — să zicem, cinci la număr — cele șase hectare măsurate pe brazdă; *nu le poate lăsa* decât dreptul de proprietate asupra acestor șase hectare, care poate fi mai ușor încălcat de cineva, decât moșia materială, *imobilă*.

Dar toate desavantagiile pe care le-am înșirat pînă aci, sînt neînsemnate față de distrugerea moșiei. Intr'adevăr, prețul mic al pămîntului — mic fiindcă e hotărît de natura *juridică*, ideală, a proprietății — precum și absența acelui sentiment de legătură cu glia, i-a făcut pe mulți oameni să-și vîndă loturile (adică dreptul la loturile cuvenite).

Se'nțelege că omul nu vinde pămîntul de dragul banului, — ci de nevoie.

Vitele puține, seceta care bîntuie des și mai cu seama fiscalitatea excesivă, i-au făcut pe săteni să recurgă la vânzare pământului; pînă azi, moșia satului a pierdut 4000 de hectare vîndute moșierilor din Ismail și din alte sate vecine.

www.digibuc.ro

Cît de crîncen apasă birurile asupra satului o arată datoriile către fisc, datorii ce se ridică la *nouă milioane de lei!*

Ii merge, dealtfel, vestea prin ţinut, satului General Averescu că a bătut recordul în datornici.

....ET ALTERA PARS

Cum în tot răul se află şi un bob de bine, lucrul în devălmăşie are — pe lângă toate ponoasele arătate mai sus — şi câteva însemnate merite.

Este, mai întâi, cultura ce se face în masse compacte; loturile de grâu, de porumb, de secară, nu sânt împrăştiate, ci strânse laolaltă. Or, dacă sânt astfel organizate culturile, pământul rodeşte mai bine.

Dar avantagiul principal îl constituie foloasele pe care le oferă acest mod de producţie agricolă, celor lipsiţi de pământ. După ce se culeg bucatele, rămâne miriştea pe care cresc ierburi şi bălării. Hrana asta pentru vite este un bun a tuturor: oricare om din sat, cât de sărac şi neavând nici petic de pământ, se bucură de libertatea de a-şi duce vitele la păşunat pe moşia comună.

Deaceia, în chestiunea pe care stăpânirea

www.digibuc.ro

cată s'o rezolve acum, şi anume ieşirea din devălmăşie, părerile oamenilor sânt împărţite; aproape jumătate, cei săraci cu osebire, sânt pentru devălmăşie, — şi ceva mai mulţi de jumătate, împotrivă.

Hotărîrea care se va lua de sus, va fi fără 'ndoială, în conformitate cu rezultatele culese de echipieri în anchetele lor cu privire la situaţia lucrului în devălmăşie, şi deasemeni, în conformitate cu voinţa şi nevoile sătenilor.

De altfel, pentru ca să-i deprindă pe oameni cu ideia ieşirii din devălmăşie, de 12 ani, loturile n'au mai fost schimbate prin trageri la sorţi.

IRIGAŢIA

Una din chestiunile cele mai însemnate şi de a cărei rezolvare atârnă într'o mare măsură bună starea satelor din Basarabia de Jos este *irigaţia*.

In cele două sate prin care am trecut, Văleni-Cahul şi General Averescu, aşezate —unul pe malul Prutului, celălalt pe malul Ialpugului,—la o înălţime destul de sensibilă deasupra apei, roadele au fost sărace fiindcă n'a căzut, din primăvară, nici un strop de ploaie.

www.digibuc.ro

Agronomii echipieri au ajuns la concluzia că singură irigaţia poate fertiliza aceste pământuri, bune prin natura lor, dar prea des ameninţate de secetă. Din lămuririle pe care le-am căpătat din partea specialiştilor localnici, se pare că investiţia necesară instalării acestui sistem de irigaţie, ar fi minimă faţă de productivitatea ce ar rezulta dintrînsa.

Oamenii sunt gata să dea fiecare, mână dela mână, ca să se poată înfăptui această binefacere. Lipseşte doar mâna coordinatoare care să traducă în faptă năzuinţele unui ţinut ce s'ar putea număra printre cele mai bogate ale ţării.

Poate că, într'un viitor nu prea îndepărtat, problema irigaţiei în Basarabia de Jos să-şi afle cuvenita rezolvare. Şi poate că echipele regale — care astăzi au făcut constatarea acestei necesităţi — să fie chemate, mâine, a-i aduce deslegarea aşteptată de toate satele basarabene.

www.digibuc.ro

www.digibuc.ro

MĂCINAREA PROPRIETAȚII AGRICOLE

Însfârșit, cea mai acută problemă a pământurilor: *pulverizarea proprietății agrare.*

Două cauze de căpetenie au determinat-o: regimul succesoral (sătenii noștri sânt, după cum se știe, extrem de prolifici), și birurile grele, apăsătoare.

Împotriva acestui rău, care amenință să ia proporții, stăpânirea a hotărît liniile generale ale unei politici de Stat care năzuiește, până la urmă, la refacerea marii proprietăți. Comasarea și modificarea regimului succesoral sânt pietrele unghiulare ale acestei orientări în noua politică agrară.

Prin schimbarea regimului succesoral, se urmărește înființarea unui proiect de lege după care tot pământul pe care-l posedă un om, să revină unui singur fiu al acestuia: anume, primului născut. Este,

www.digibuc.ro

dacă știm bine, o lege analoagă în Anglia. Dar Anglia este o țară eminamente industrială, cu largi debușeuri și surse de materii prime în Colonii. Ce se vor face cei cinci copii—rămași din șase—ai săteanului nostru? Legătura de pământ fiindu-le ruptă, nu li se mai deschide altă perspectivă decât exodul spre orașe. Vom avea deci un proletariat agricol și industrial (în această ultimă alternativă, probabil, necalificat) care va popula satele și orașele României, oferind o mână de lucru pe preț de nimic.

Concluziile vin singure.

* * *

Toate observațiile și datele de care este nevoie pentru întocmirea acestui proiect de lege, le-au însemnat echipierii în munca lor de fiecare zi, subliniind și laturile chestiunii în ceiace ele au specific pentru fiecare ținut.

Se desprinde, din întreaga muncă a echipelor regale, un tâlc de însemnătate deosebită: *legătura cărturarilor cu satul.* Ceiace se numește în filosofia dialectică, *influența reciprocă*, operează în cazul acesta, al muncii studenților pe teren, în chip desăvârșit.

Tânărul student coborît din bibliotecă și sala de cursuri lângă umărul țăranului, — împărtășind cu el împreună, necazurile și

www.digibuc.ro

bucuriile,—află prin munca lui de echipier, despre o seamă de probleme pe care, dacă le bănuise cumva din cărți, nu le-a cunoscut adâncit, nici nu le-a cercetat pricinile și îndreptările.

Trebuie să adăugăm neapărat strânsa legătură care se încheagă între tinerii noștri cărturari și oamenii pământului. Întorși în Cetate, la Facultățile sau birourile lor, ei vor descifra din realitățile citadine, temeiurile și viața societății românești care se află în sat și țărănime. Vor avea astfel, o concepție integrală asupra vieții naționale, asupra factorilor principali care acționează neîntrerupt în străfunduri, tăcuți, neștiuți, asupra a ceiace — cu un termen prea mult folosit și prea puțin adâncit, — se cheamă *talpa țării.*

Prin țărănime și sat, tânărul cărturar își va împlini o perspectivă organică, globală asupra tuturor fenomenelor economice, sociale și spirituale care alcătuiesc zestrea oricărui popor.

Aceasta este învățătura de căpetenie care se desprinde din activitatea echipelor Fundației regale

Și deopotrivă, credem, cea mai mare laudă care li se poate aduce.

Iulie—Octombrie 1938.

www.digibuc.ro

CUPRINSUL

Pagina

Prefaţă 5
PRIN SATELE DE PIATRĂ ŞI DE AUR ALE MOŢILOR 9
Valea Arieşului 11
Vidra, satul Iancului 17
Planuri frumoase, anevoie înfăptuite . . . 27
Popa Gligoriţă şi păstoria lui moţească . . 37
Cum trăieşte şi lucrează o echipă în Ţara Moţilor 45
SCUMPA ŞI NĂPĂSTUITA BASARABIE . . 53
Văleni-Cahul: un sat de jale de pe malul Prutului 55
Reclădirea unui sat 61
O ECHIPĂ MODEL ÎNTR'UN SAT DE COLONIŞTI 69
Înfăptuiri 75
CÂTEVA PROBLEME ALE PĂMÂNTULUI ŞI DESLEGĂRILE LOR 85
Măcinarea proprietăţii agricole 93

www.digibuc.ro

TIPARUL
RAMURI
CRAIOVA
1 9 3 8

www.digibuc.ro

www.digibuc.ro